

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการทราบแนวคิดของครูสังคัมศึกษาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยโสธร ผู้วิจัยได้ศึกษาภายใต้กรอบการศึกษาค้นคว้าดังนี้คือ

1. ค่านิยม
2. คุณลักษณะและบทบาทของผู้สอน
3. คุณลักษณะและบทบาทของผู้เรียน
4. กระบวนการเรียนการสอน
5. การวัดผลประเมินผล
6. ข้อคิดเห็นอื่น ๆ

โดยผู้วิจัยได้ใช้เทคนิค EDPR (Ethnographic Delphi Futures Research) มาใช้กับการวิจัยปัจจุบัน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้เชี่ยวชาญ 2 กลุ่มคือ กลุ่มแรกมีจำนวน 20 คน ซึ่งประกอบด้วยครูสังคัมศึกษาตามเกณฑ์ที่กำหนดจำนวน 15 คน และผู้เชี่ยวชาญที่เป็นนักวิชาการอีกจำนวน 5 คน ซึ่งผู้วิจัยเลือกเพิ่มเติมเพื่อจะได้ทราบแนวคิดที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ส่วนผู้เชี่ยวชาญกลุ่มที่สองคือ ครูสังคัมศึกษาที่สอนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดยโสธรทั้งหมด จำนวน 91 คน ซึ่งในจำนวนนี้รวมกับผู้เชี่ยวชาญกลุ่มแรกจำนวน 15 คนด้วย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยสร้างขึ้นเองจำนวน 2 รอบ โดยรอบแรกเป็นการสัมภาษณ์ปลายเปิดให้ผู้เชี่ยวชาญ แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ รอบที่ 2 เป็นแบบสอบถามที่มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) 5 ช่วง โดยสร้างขึ้นจากผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในรอบที่ 1 จำนวน 94 ข้อ ต่อจากนั้นก็นำคำตอบจากแบบสอบถามรอบที่ 2 มาหาค่า

มัธยมศึกษา ฐานนิยม และผลต่างระหว่างฐานนิยมกับมัธยมศึกษา นอกจากนี้ยังหาพิสัยระหว่างควอไทล์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในแต่ละข้อความ เกี่ยวกับแนวคิดของครูสังคมนาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้นักเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดยโสธร โดยผู้วิจัยจะนำเสนอ 3 ตอน คือ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตามลำดับดังนี้

สรุปผลการวิจัย

ครูสังคมนาเห็นว่าค่านหลักสูตรที่จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยมากที่สุดที่มีค่ามัชฌมฐานตั้งแต่ 4.50 ขึ้นไป เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้คือ

1. หลักสูตรควรจะมีคู่มือในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร (มัชฌมฐาน = 4.75)
2. หลักสูตรจะต้องจัดให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจสภาพของสังคม ตลอดจนมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและแสวงหาแนวทางแก้ไข (มัชฌมฐาน = 4.73)
3. หลักสูตรควรบรรจุเนื้อหาวิชาเกี่ยวกับประชาธิปไตยโดยให้เหมาะสมกับระดับวัยของเด็ก (มัชฌมฐาน = 4.72)
4. หลักสูตรควรมีให้มีบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย (มัชฌมฐาน = 4.60)
5. หลักสูตรควรลดจำนวนคาบวิชาบังคับและเพิ่มวิชาเลือกที่เกี่ยวข้องกับเรื่องสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่ใกล้ตัวผู้ที่เรียน (มัชฌมฐาน = 4.59)
6. หลักสูตรควรมีโครงสร้างที่ยืดหยุ่นได้เพื่อเปิดโอกาสให้โรงเรียนนำไปดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับสภาพและการปกครองของท้องถิ่น (มัชฌมฐาน = 4.55)

ครูสังคมนาเห็นว่าค่านคุณลักษณะและบทบาทของผู้สอนที่จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยได้มากที่สุด ที่มีค่ามัชฌมฐานตั้งแต่ 4.50 ขึ้นไป เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อยดังนี้คือ

1. เป็นผู้ที่รู้จักหน้าที่ของตน และเคารพในสิทธิ และหน้าที่ของผู้อื่น (มัชฌมฐาน = 4.86)

2. เป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง
(มีchyฐาน = 4.81)
3. เป็นผู้ที่มีพฤติกรรมประชาธิปไตยเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน
(มีchyฐาน = 4.81)
4. เป็นผู้ที่ใจกว้าง ขอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน (มีchyฐาน = 4.80)
5. เป็นผู้ให้ความยุติธรรมกับนักเรียนทุกคน (มีchyฐาน = 4.80)
6. เป็นผู้ที่มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย (มีchyฐาน = 4.76)
7. เป็นผู้ที่กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล (มีchyฐาน = 4.76)
8. เป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อที่จะหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น
ในสังคม (มีchyฐาน = 4.74)
9. เป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา สนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้ เข้าใจและ
เห็นจริงด้วยตัวเอง (มีchyฐาน = 4.72)
10. เป็นผู้ที่มีบุคลิกที่ดี เห็นอกเห็นใจและเข้าใจความแตกต่างระหว่าง
บุคคลของนักเรียน (มีchyฐาน = 4.72)
11. เป็นผู้คอยกระตุ้นให้นักเรียนมีการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง
(มีchyฐาน = 4.65)
12. เป็นผู้แนะนำวิธีการเลือกตั้งและกระตุ้นให้นักเรียนสนใจในการเลือกตั้ง
(มีchyฐาน = 4.64)
13. เป็นผู้จัดสภาพบรรยากาศในการเรียนการสอนให้เป็นประชาธิปไตย
(มีchyฐาน = 4.62)
14. เป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนสนใจและติดตามการทำงานของตัวแทนประชาชน
ระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ (มีchyฐาน = 4.55)
15. เป็นผู้ชี้แนะหลักเกณฑ์ในการเลือกบุคคลที่จะเป็นตัวแทนของชุมชนต่าง ๆ
หรือสภานักเรียน ตลอดจนตัวแทนของประชาชน (มีchyฐาน = 4.55)
16. เป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนสนใจและติดตามการทำงานของกลุ่มตัวเอง
(มีchyฐาน = 4.53)

17. เป็นผู้ดูแลและติดตามการปฏิบัติงานของนักเรียนทุกชั้นตอน (มัธยมศึกษา = 4.51)

ครูสังคมนาเห็นว่าค่านคุณลักษณะและบทบาทของผู้เรียนที่จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยได้มากที่สุด ที่มีค่ามัธยมศึกษาตั้งแต่ 4.50 ขึ้นไป เรียงตามลำดับคือ

1. เป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพและปฏิบัติตามกฎข้อบังคับอย่างเคร่งครัด (มัธยมศึกษา = 4.77)

2. เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี (มัธยมศึกษา = 4.71)

3. เป็นผู้รู้จักรับผิดชอบตนเอง (มัธยมศึกษา = 4.70)

4. เป็นผู้ฟังที่ดีมีเหตุผล (มัธยมศึกษา = 4.68)

5. เป็นผู้มีความสนใจในการทัศนศึกษา (มัธยมศึกษา = 4.65)

6. เป็นผู้มีความสนใจเป็นนักประชาธิปไตย (มัธยมศึกษา = 4.65)

7. ใช้สิทธิในการเลือกตั้งหัวหน้าชั้นหรือคณะกรรมการต่าง ๆ (มัธยมศึกษา = 4.64)

8. เป็นผู้มีความสามัคคีธรรม คารวะธรรม (มัธยมศึกษา = 4.63)

9. เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นทั้งในและนอกโรงเรียน (มัธยมศึกษา = 4.55)

10. เป็นผู้รู้จักเคารพ ยอมรับในบทบาทซึ่งกันและกัน (มัธยมศึกษา = 4.55)

ครูสังคมนาเห็นว่าค่านกระบวนการเรียนการสอนที่จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยได้มากที่สุด ที่มีค่ามัธยมศึกษาตั้งแต่ 4.50 ขึ้นไป เรียงตามลำดับคือ

1. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

1.1 มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าในการสอนแต่ละครั้งว่าต้องการให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมคุณลักษณะประชาธิปไตยอย่างไร (มัธยมศึกษา = 4.80)

1.2 สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในห้องเรียน เช่น เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้แสดงความคิดเห็น (มัธยมศึกษา = 4.74)

1.3 ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กล่าวคือ ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมแก้ปัญหา (มัธยมศึกษา = 4.72)

- 1.4 ฝึกให้นักเรียนรู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี (มัธยมศึกษา - 4.70)
- 1.5 เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมกันกำหนดระเบียบ กฎต่าง ๆ เช่น ระเบียบห้องเรียน การจัดกิจกรรม (มัธยมศึกษา - 4.67)
- 1.6 จัดให้มีสื่อการเรียน การสอนเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย (มัธยมศึกษา - 4.66)
- 1.7 เปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามและแสดงความคิดเห็นโดยยอมรับฟังด้วยใจกว้าง (มัธยมศึกษา - 4.65)
- 1.8 สร้างบรรยากาศที่มีความเป็นกันเองและสร้างความอบอุ่นใจ เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนกล้าแสดงออก (มัธยมศึกษา - 4.65)
- 1.9 ให้นักเรียนได้ลงมือกระทำและปฏิบัติจริงด้วยตนเอง (มัธยมศึกษา = 4.64)
- 1.10 ใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนเกิดความคิดริเริ่ม มีเหตุผล รู้จักแก้ปัญหา (มัธยมศึกษา - 4.64)
- 1.11 ไม่ควรใช้วิธีการสอนโดยให้นักเรียนจดจำอย่างเดียว (มัธยมศึกษา = 4.60)
- 1.12 ใช้กระบวนการกลุ่มในการเรียนการสอน (มัธยมศึกษา - 4.59)
- 1.13 ให้มีการเลือกตั้งสลับเปลี่ยนหน้าที่ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเป็นหัวหน้า และอื่น ๆ (มัธยมศึกษา = 4.59)
- 1.14 จัดให้มีการแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้า การอภิปรายกลุ่ม การโต้แย้ง และการยอมรับเสียงส่วนใหญ่ด้วยเหตุผล (มัธยมศึกษา = 4.59)
- 1.15 จัดให้มีการจำลองสถานการณ์เรื่องประชาธิปไตยในบทเรียน (มัธยมศึกษา = 4.57)
- 1.16 ให้มีการยกย่องชมเชยหรือให้รางวัลแก่นักเรียนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย และเผยแพร่เป็นแบบอย่างแก่นักเรียนอื่น ๆ (มัธยมศึกษา = 4.57)
- 1.17 มอบหมายงานเป็นรายบุคคลเพื่อให้นักเรียนได้รู้จักคิดค้นและแก้ปัญหาด้วยตนเอง (มัธยมศึกษา - 4.55)
- 1.18 ควรกำหนดวัน เวลาในการมอบหมายงานให้นักเรียนทำเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบ (มัธยมศึกษา - 4.53)

2. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

2.1 ให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมนุมในโอกาสต่าง ๆ

(มีชยฐาน = 4.74)

2.2 ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ชักชวนผู้ปกครองไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เมื่อมีการเลือกตั้งในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ โดยแบ่งกลุ่มให้นักเรียนรับผิดชอบ (มีชยฐาน = 4.67)

2.3 จัดนิทรรศการเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ โดยนักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบ (มีชยฐาน = 4.67)

2.4 ส่งเสริมให้นักเรียนไปเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยแก่ผู้ปกครอง (มีชยฐาน = 4.65)

2.5 ฝึกให้นักเรียนรู้จักความเสมอภาคในโอกาส เช่น การเข้าแถวก่อน หลัง ในการส่งงาน การซื้ออาหารในโรงเรียน (มีชยฐาน = 4.65)

2.6 จัดให้มีการเลือกตั้งกรรมการห้องเรียน สถานักเรียน (มีชยฐาน = 4.62)

2.7 ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการบริการงานกิจกรรมห้องสมุด (มีชยฐาน = 4.57)

2.8 เชิญบุคคลตัวอย่างในห้องถิ่นที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยมาเล่าประสบการณ์ให้นักเรียนฟัง (มีชยฐาน = 4.57)

2.9 จัดทัศนศึกษานอกสถานที่ สังเกตการเลือกตั้ง การประชุมในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ (มีชยฐาน = 4.55)

2.10 ให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมสหกรณ์ของโรงเรียน (มีชยฐาน = 4.55)

2.11 จัดถ่วงหรือคู่มือสำหรับให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นในท่านที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (มีชยฐาน = 4.51)

ครูสังคมนาเห็นว่า การวัดผลประเมินผลที่จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยได้มากที่สุด ที่มีค่ามีชยฐานตั้งแต่ 4.50 ขึ้นไป เรียงตามลำดับ คือ

1. ครัวใช้เครื่องมือหลาย ๆ แบบ เช่น การสอบ การสังเกต การสัมภาษณ์ สังคมมิติ (มีชยฐาน = 4.59)

2. ควรมีเครื่องมือในการสังเกต การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนักเรียนเพื่อประเมินผลของการปฏิบัติ (มีขยฐาน = 4.53)

ส่วนข้อคิดเห็นอื่น ๆ ที่ครูสังคศึกษาเห็นว่าจะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยได้มากที่สุด ที่มีขยฐานตั้งแต่ 4.50 ขึ้นไป เรียงตามลำดับ คือ

1. ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีน้ำใจเป็นนักประชาธิปไตย (มีขยฐาน=4.83)
2. เปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นมาใช้บริการของโรงเรียนได้กว้างขวางขึ้น (มีขยฐาน = 4.72)
3. ผู้บังคับบัญชาระดับสูงต้องมีความจริงจังในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยในหน่วยงาน (มีขยฐาน = 4.71)
4. ควรมีการกำหนดมาตรการในการส่งเสริมประชาธิปไตยตั้งแต่ระดับกระทรวงไปจนถึงโรงเรียน เพื่อให้มีการปฏิบัติเป็นแนวเดียวกัน (มีขยฐาน = 4.68)
5. จัดให้มีสมาคมผู้ปกครองและครูเพื่อให้ผู้ปกครองได้รวมงานกับโรงเรียน (มีขยฐาน = 4.68)
6. โรงเรียนต้องตั้งเป้าหมายในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้ชัดเจน (มีขยฐาน = 4.65)

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยครูสังคศึกษาจังหวัดยโสธร มีแนวคิดในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. ด้านหลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคศึกษามีแนวคิดว่าการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยนั้นหลักสูตรควรจะมีคู่มือในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของใหญ่เรียนรู้จักและเข้าใจสภาพของสังคม ตลอดจนมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ของสังคม และแสวงหาแนวทางแก้ไข เนื้อหาวิชาต้องให้เหมาะสมกับระดับของเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ กมล สมวิเชียร¹ ที่ว่าหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้โดยทั่วไปเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองของนักเรียน ควรจะจัดให้เหมาะสมกับวัย ประสบการณ์ สภาพความสนใจ และ

¹กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 120.

คฤคิ สุจิตตานนท์² ได้เสนอแนะว่ากระทรวงควรมีมาตรการที่ช่วยให้ครูมีความรู้ความ
 เข้าใจในหลักสูตรอย่างแจ่มแจ้ง เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับ
 วัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้น อาจทำได้โดยการจัดพิมพ์เอกสาร เช่น คู่มือการใช้หลักสูตร คู่มือครู
 ซึ่งปัจจุบันกรมสามัญได้จัดทำคู่มือสร้างเสริมประชาธิปไตยในสถานศึกษาเพื่อเป็นแนวทางให้
 โรงเรียนได้นำไปใช้แล้ว แต่อาจจะไม่ทั่วถึง ส่วนจุดมุ่งหมายที่ครูสังคมศึกษาเสนอไว้นั้น ส่วน
 ใหญ่ก็สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมัธยมศึกษา³ เช่น ให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น
 ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เข้าใจพื้นฐานและปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ
 และสังคมของประเทศ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญาและสันติวิธี เป็นต้น

นอกจากนี้ครูสังคมศึกษายังเห็นว่าหลักสูตรบางวิชายังมีเนื้อหาวิชามาก จำนวนคาบก็
 มาก ควรจะลดลงและไปเพิ่มวิชาเลือกที่เกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจสังคม การเมืองที่ใกล้ตัวผู้เรียน
 ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ พนม แก้วกำเนิด⁴ ที่ว่า ควรลดเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ลงแล้วเพิ่มการ
 ฝึกให้เด็กรู้จักคิดและสามารถนำไปใช้ในวิถีประจำวันได้ ปัจจุบันผู้เรียนขาดความมุ่งมั่นที่จะพัฒนา
 ชีวิตให้ถูกต้องทางคามสภาพสังคมและเศรษฐกิจในชีวิตประจำวัน สาเหตุคือไม่ทราบ ไม่เข้าใจปัญหา
 เศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน นอกจากนั้นผลการวิจัยในครั้งนี่ยังพบว่าหลักสูตรควรมีโครงสร้าง
 ที่ยืดหยุ่นได้เพื่อเปิดโอกาสให้โรงเรียนนำไปดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการปกครองท้องถิ่น
 และควรให้บุคคลหลาย ๆ ฝ่ายได้มีส่วนในการกำหนดจุดมุ่งหมายด้วย ซึ่งแนวคิดดังกล่าวก็สอดคล้อง
 กับ รุ่งทิวา จักกร⁵ ที่เสนอแนะลักษณะของหลักสูตรที่ควรมีความยืดหยุ่น คือเปิดโอกาสให้

² คฤคิ สุจิตตานนท์, "พัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย"
 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
 2528), หน้า 134.

³ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524, หน้า 11-12.

⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมวิชาการ, รายงานการสัมมนาระดับชาติ เรื่องหลักสูตร
 มัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศาสนา, 2530), หน้า 19-20.

⁵ รุ่งทิวา จักกร, การมัธยมศึกษา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม,
 2526), หน้า 83.

โรงเรียนปรับปรุงการสอนให้เหมาะสมกับนักเรียนได้ เพราะสังคมของแต่ละท้องถิ่นมีสภาพไม่เหมือนกัน ดังนั้นหลักสูตรจะต้องวางไว้กว้าง ๆ ให้ยืดหยุ่นได้ เพื่อโรงเรียนจะได้ดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพของนักเรียนและสภาพของท้องถิ่นได้ ส่วน คลอดิ สัจจิตานนท์⁶ เสนอแนะว่า ในการประเมินหลักสูตรนั้นควรแสวงหาข้อคิดเห็นจากบุคคลหลายฝ่ายที่มีส่วนร่วมในการใช้หลักสูตร เช่น ผู้บริหาร ครู เพื่อนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับปรับปรุงหลักสูตร

2. ด้านคุณลักษณะและบทบาทของผู้สอน จากผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาในจังหวัดยโสธรมีแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะและบทบาทของผู้สอนที่จะช่วยในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่แก่นักเรียนมัธยมศึกษาชั้น ใดแก่ เป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง มีพฤติกรรมประชาธิปไตย กล่าวถึงความคึกคักอย่างมีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีบุคลิกที่ดี คุณลักษณะดังกล่าวมาสอดคล้องกับบรรณาธิการวารสารครูศาสตร์⁷ ที่ให้ความหมายคำว่า "นักประชาธิปไตย" หมายถึง บุคคลผู้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตย ตลอดจนนำไปปฏิบัติ ซึ่งมีคุณสมบัติดังนี้คือ

1. มีความรู้ในเรื่องสิทธิ หน้าที่ในขอบเขตของประชาธิปไตยอย่างถ่องแท้
2. เป็นนักการศึกษา
3. มีประสบการณ์ในเรื่องประชาธิปไตย
4. มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย
5. มีเหตุผล
6. มีความรับผิดชอบ
7. คำนึงถึงผู้อื่น เคารพในสิทธิและหน้าที่ของผู้อื่น
8. รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
9. ให้ความร่วมมือต่อคณะ
10. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

⁶ คลอดิ สัจจิตานนท์, "พัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย," หน้า 134.

⁷ กองบรรณาธิการ, "ประชาธิปไตยในทรรศนะของนิสิต," วารสารครูศาสตร์ 3 (ตุลาคม 2516 - มกราคม 2517): 30.

ข้อค้นพบดังกล่าว ยังสอดคล้องกับ เจียรนัย พงษ์ศิวกัญ⁸ ที่กล่าวถึงบทบาทของครู ที่มีประสิทธิภาพว่าจะต้องเป็นคนยุติธรรม มีลักษณะประชาธิปไตย รับผิดชอบต่อผู้อื่น มีเมตตา มีความเบิกบานเป็นตัวของตัวเอง ตั้งตัวอยู่เสมอ มีเสน่ห์ มีความรับผิดชอบ

ส่วนบทบาทของครูสอน ครูสังคมศึกษาได้เฝ้าคิดว่า จะต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำ ปรึกษา สนับสนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้ เข้าใจและเห็นจริงด้วยตัวเอง กระตุ้นให้นักเรียนมีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง กระตุ้นให้นักเรียนสนใจและติดตามการทำงานของกลุ่มตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ โกลเศศ ค่วงอินทร์⁹ ที่พบว่า การส่งเสริมให้นักเรียนค้นคว้าด้วยตนเองเป็นการสร้างเสริมคุณลักษณะนิสัย ออกทน ขยันขันแข็ง และการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา ส่วนกิจกรรมหรือวิธีการที่ทางโรงเรียนหรือครูส่งเสริมให้นักเรียนไปปฏิบัติเพื่อเป็นการเสริมสร้างบุคลิกภาพที่ดี ได้แก่ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง และการประเมินผลการปฏิบัติงาน ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงาน ส่วนการให้คำแนะนำปรึกษาสอดคล้องกับการวิจัยของ อรวรรณ พนาพันธ์¹⁰ ที่พบว่า การจัดกิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ครูจะต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาแก่นักเรียนเพื่อจะกระทำใ้ถูกต้อง ตามการจัดสภาพบรรยากาศในการเรียน การสอนให้เป็นประชาธิปไตยนั้น สอดคล้องกับความเห็นของ เกรียง กীরติกร¹¹ ที่ได้เสนอแนวทางในการเสริมสร้างประชาธิปไตยว่า ต้องพยายามสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตยทั้งในแง่การสอน

⁸ เจียรนัย พงษ์ศิวกัญ, "บทบาทครู," มิตรครู 9 (15 พฤษภาคม 2528): 19.

⁹ โกลเศศ ค่วงอินทร์, "ความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียนเกี่ยวกับวิธีการปลูกฝังจริยธรรมแก่นักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ในกรุงเทพมหานคร," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 188-189.

¹⁰ อรวรรณ พนาพันธ์, "การจัดสภานักเรียนในโรงเรียน," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 64-65.

¹¹ เกรียง กীরติกร, "การวางรากฐานประชาธิปไตย," วารสารการศึกษาแห่งชาติ: 50.

การปกครอง ส่วนบทบาทที่เป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนสนใจและติดตามการทำงานของ
ตัวแทนประชาชนระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศนั้น ก็นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูสังคมนศึกษา
ควรจะให้ความสนใจ รวมทั้งเป็นผู้ชี้แนะหลักเกณฑ์ในการเลือกบุคคลที่จะเป็นตัวแทนของ
ชุมชนต่าง ๆ หรือสถานักเรียน ตลอดจนเป็นผู้ดูแลและติดตามการปฏิบัติงานของนักเรียน
ทุกขั้นตอน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ศรีอุทัย กมุทชาติ¹² ที่ได้เสนอแนะแนวทาง
กับการจัดสถานักเรียนว่า ครูจะต้องเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษาในการดำเนินการต่าง ๆ
ของสถานักเรียน และในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ทำงานตามความคิดริเริ่ม
ของนักเรียนเองบ้าง ครูสังคมนศึกษาในจังหวัดยโสธรยังมีแนวคิดที่ว่าครูควรจะมีบทบาทใน
การแนะนำวิธีการเลือกตั้งและกระตุ้นให้นักเรียนสนใจในการเลือกตั้ง ซึ่งสอดคล้องกับ
ผลการวิจัยของ สุภัตรา คล้ายคุ้ม¹³ ที่พบว่า ครูสังคมนศึกษาส่วนใหญ่สอนหรือแนะนำการใช้
สิทธิเลือกตั้งแก่นักเรียนและคนอื่น ๆ ในเกณฑ์มาก จากคุณลักษณะและบทบาทของผู้สอน
ตามที่ครูสังคมนศึกษาในจังหวัดยโสธรได้ให้แนวคิดไว้นี้ สรุปแล้วก็คือครูจะต้องมีลักษณะเป็น
ผู้นำและเป็นผู้มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย เพื่อที่จะเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน¹⁴ ครู
จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจทางด้านการเมืองให้ดีที่สุด และสามารถชี้นำด้านการปฏิบัติ

¹²ศรีอุทัย กมุทชาติ, "การจัดสถานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริม
ประชาธิปไตยระดับประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี," หน้า
บทคัดย่อ.

¹³สุภัตรา คล้ายคุ้ม, "ความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาต่อการมีส่วนร่วมทาง
การเมืองในระบอบประชาธิปไตย," หน้า 9-12.

¹⁴สุจิตรา จงอยู่สุข, "การเปรียบเทียบความคิดรวบยอดเรื่องประชาธิปไตย
ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในโรงเรียนทดลอง ระหว่างนักเรียนที่เรียนด้วยหลักสูตร
ประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 กับนักเรียนที่เรียนด้วยหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช
2521," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524),
หน้า 50.

หน้าที่ที่ถูกต้องแก่นักเรียนและประชาชนโดยทั่วไปด้วย¹⁵ ด้วยเหตุนี้ครูสังคมศึกษาควรจะได้มีโอกาสจัดการประชาธิปไตย นำใจประชาธิปไตย และการประพฤติปฏิบัติที่เป็นประชาธิปไตย

3. คุณลักษณะและบทบาทของผู้เรียน เกี่ยวกับคุณลักษณะและบทบาทของผู้เรียนนั้น ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาในจังหวัดชัยโสธรต้องการให้ผู้เรียนเป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพและปฏิบัติตามกฎข้อบังคับอย่างเคร่งครัด เป็นผู้รู้จักรับผิดชอบของตนเอง เป็นผู้ฟังที่ดีมีเหตุผล มีน้ำใจเป็นนักประชาธิปไตย มีเหตุมีผลในการตัดสินใจหาเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น รู้จักยอมรับในบทบาทซึ่งกันและกันรวมทั้งเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี คุณลักษณะและบทบาทที่กล่าวมาสอดคล้องกับรายงานผลการวิจัยของ สุจิต เทียรชอบ¹⁶ เรื่องคุณลักษณะของเยาวชนไทยที่พึงปรารถนา คือ เป็นผู้นำผู้ตามที่ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีเหตุผล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำแนะนำของ ละเมียด ลิมอักษร¹⁷ ว่านักเรียนในระบบประชาธิปไตยนั้นควรมีลักษณะดังนี้

1. การกระทำคนให้เข้ากับผู้อื่นได้คือ เช่น รู้จักเคารพนับถือผู้อื่น รู้จักทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข รู้จักการแลกเปลี่ยนแบ่งปันและรู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม

2. มีความรับผิดชอบในการทำงาน ทำงานด้วยการใช้สติปัญญาและเหตุผล
3. มีระเบียบวินัยเคารพและปฏิบัติตามกฎข้อบังคับอย่างเคร่งครัด
4. หน้าที่ของตนเอง และของผู้อื่น รวมทั้งเคารพในสิทธิของผู้อื่น

¹⁵ เกษม เขยชม, "ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของครูสังคมศึกษา," หน้า 66.

¹⁶ สุจิต เทียรชอบ, "คุณลักษณะของเยาวชนไทยที่พึงปรารถนา" รายงานผลการวิจัย ทุนวิจัยรัชกาลที่หกสมโภช, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 25 25), หน้า 158-160.

¹⁷ ละเมียด ลิมอักษร, "ประชาธิปไตยในโรงเรียน" วารสารประชาศึกษา, หน้า 7-9.

5. ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
6. มีใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักการเป็นผู้นำและผู้ตาม
7. มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ เพื่อที่จะหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม
8. มีความรู้กว้างและศรัทธาต่ออารยธรรมในระบอบประชาธิปไตย

คุณลักษณะและบทบาทของนักเรียนที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ถือว่า เป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเยาวชนไทยที่เป้าหมายของการศึกษากำหนดไว้อยู่แล้ว และก็ตรงกับจุดมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษาที่ต้องการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของสังคมซึ่งก็มีคุณลักษณะดังกล่าวด้วยเช่นกัน ฉะนั้นครูสังคมศึกษาควรถือเป็นหน้าที่โดยตรงที่จะต้องเสริมสร้างคุณลักษณะและบทบาทนี้ให้เกิดขึ้นกับนักเรียนทุกคน

4. กระบวนการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษามีแนวคิดควรเน้นในเรื่องการวางแผนไวล่วงหน้าในการสอนแต่ละครั้งว่าต้องการให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมคุณลักษณะประชาธิปไตยอย่างไร หลังจากนั้นครูผู้สอนจะต้องสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในห้องเรียน เช่น เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนได้แสดงความคิดเห็น ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ฝึกให้เป็นผู้นำผู้ตามที่ดี มีส่วนในการกำหนดระเบียบ กฎต่าง ๆ ครูผู้สอนต้องจัดให้มีสื่อการเรียนการสอน เปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามและแสดงความคิดเห็นสร้างบรรยากาศที่มีความเป็นกันเอง ให้นักเรียนได้ลงมือกระทำและปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนเกิดความคิดริเริ่ม มีเหตุผล รู้จักการแก้ปัญหา ใช้กระบวนการกลุ่มในการเรียนการสอนจัดให้มีการจำลองสถานการณ์เรื่องประชาธิปไตยในบทเรียน จัดให้มีการแบ่งกลุ่มศึกษาค้นคว้าการอภิปราย การโต้วาที ยกย่องชมเชยผู้มีจิตใจประชาธิปไตย มอบหมายงานเป็นรายบุคคลและควรถูกกำหนดวันเวลาในการส่งงานด้วย ขอคนพบดังกล่าวข้างต้นมีส่วนสอดคล้องกับผลการ

วิจัยของนิภา มานะการ¹⁸ ซึ่งพบว่าวิธีการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนนั้นครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงออกที่สถานการณ์แสดงความคิดเห็นและการปฏิบัติ แสดงความชื่นชมและให้คำแนะนำในบางโอกาส ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น และควรให้นักเรียนผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ผู้นำกลุ่ม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของจินตนา ทวีวัฒน์¹⁹ เกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์ในการพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักศึกษาครูพบว่า ควรมอบงานให้ผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าแล้วนำมาอภิปรายสู่กันฟังในห้องเรียนเป็นการแนะนำให้นักเรียนรู้จักเคารพในสิทธิของบุคคลอื่นตามแนวทางประชาธิปไตย ครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นโต้แย้งหรือเห็นด้วยกับเพื่อนและครูผู้สอน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมวางแผนกิจกรรมการเรียนและมีส่วนร่วมในการวางแผนปรับปรุงสภาพในโรงเรียน ซึ่งตรงกับสุจิตรา จงอยู่สุข²⁰ ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ในการสอนความคิดรวบยอดเรื่องประชาธิปไตยนั้น ครูควรจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้นักเรียนเกิดความอบอุ่นไว้วางใจกัน กล้าแสดงความคิดเห็นโต้แย้งอย่างมีเหตุผล โดยครูเป็นผู้แนะนำ ส่งเสริมความสามารถของนักเรียนครูจะต้องปรับปรุงตนเองโดยใช้วิธีสอนและกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วม

¹⁸ นิภา มานะการ, "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย", หน้า 59.

¹⁹ จินตนา ทวีวัฒน์, "ความคิดเห็นของอาจารย์ และผู้บริหารวิทยาลัยครูภาคตะวันตกเกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์ในการพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักศึกษาครู", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529) หน้า 122-130.

²⁰ สุจิตรา จงอยู่สุข, "การเปรียบเทียบความคิดรวบยอดเรื่องประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในโรงเรียนทดลองระหว่างนักเรียนที่เรียนด้วยหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 กับนักเรียนที่เรียนด้วยหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521", หน้า 50.

ในการเรียนการสอนอย่างทั่วถึง ซึ่งคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ²¹ ก็กล่าวไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยนั้น ควรจะได้นำเอาวิธีการทำงานกลุ่มมาใช้ โดยมีการวางแผนให้มีการควบคุมและมีครูเป็นผู้เสนอแนะและชี้แนวทางให้แก่ นักเรียน ซึ่งครูสังคมนศึกษาระดับมัธยมศึกษาสามารถนำมาใช้ให้เหมาะสมกับลักษณะเนื้อหาวิชาที่สอนได้

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียน ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมนศึกษาเห็นควรให้มีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ และเป็นการฝึกทักษะความเป็นนักประชาธิปไตยในทุก ๆ เรื่องโดยเน้นในเรื่องการส่งเสริมให้นักเรียนไปเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยแก่บุคคลรอบข้างให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ชวนผู้ปกครองไปใช้สิทธิเลือกตั้ง เมื่อมีการเลือกตั้งในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่โดยแบ่งกลุ่มให้นักเรียนรับผิดชอบ ฝึกให้นักเรียนรับผิดชอบจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ฝึกให้นักเรียนรู้จักความเสมอภาคในโอกาสเช่น การเข้าแถวก่อนหลังในการส่งงาน จัดให้มีการเลือกตั้งกรรมการห้องเรียนสถานักเรียน ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการบริการงานกิจกรรมห้องสมุด เชิญบุคคลตัวอย่างในห้องเรียนที่มีจิตใจเป็นประชาธิปไตยมาเล่าประสบการณ์ให้ฟัง จัดทัศนศึกษานอกสถานที่ สังเกตการเลือกตั้งการประชุมในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสหกรณ์ของโรงเรียน ให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนในโอกาสต่าง ๆ และจัดทดลองหรือคู่สำหรับให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นในคำที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุภัตรา คล้ายคุ้ม²² พบว่า ครูสังคมนส่วนใหญ่สอนหรือแนะนำการใช้สิทธิเลือกตั้งแก่นักเรียนและคนอื่น ๆ อยู่ในเกณฑ์มาก

²¹ คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน, คู่มือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา, หน้า 62-98.

²² สุภัตรา คล้ายคุ้ม, ความคิดเห็นของครูสังคมนศึกษาต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตย, หน้า บทคัดย่อ.

นอกจากนี้ วารี แสนสุช²³ ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าโรงเรียนควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ อย่างทั่วถึงตามความถนัดและความสนใจเช่น ให้นักเรียนได้ออกไปสังเกตการเลือกตั้งและการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ ๆ ทางการเมือง ซึ่งจะช่วยให้ได้ประสบกับเหตุการณ์ที่แท้จริงจากการวิจัยของนิภา มานะการ²⁴ ได้ผลสอดคล้องกับข้อค้นพบดังกล่าวคือ การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนควรจะให้ให้นักเรียนช่วยงานที่สามารถทำได้ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน ให้นักเรียนเป็นศูนย์กลางทรัพย์สินของโรงเรียน จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ตอบสนองรวมเช่น พัฒนาความสะอาดของโรงเรียน พัฒนาชุมชนเนื่องในวันสำคัญให้นักเรียนจัดกลุ่มช่วยเหลือ สังคมและชุมชน จัดกิจกรรมพิเศษในรูปแบบต่าง ๆ เช่น จิตนิทรรศการตามวันและเหตุการณ์สำคัญ ๆ ให้นักเรียนจัดกล่องรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในชุมนุมสังคมศึกษา จัดประชุมคณะกรรมการชุมนุมหรือคณะกรรมการห้องเรียนตลอดจนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของสภา ดังนั้นการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยแก่นักเรียนนั้น เป็นสิ่งที่ควรส่งเสริมและสนับสนุนอย่างยิ่งเพราะจากการวิจัยของวีรวรรณ พิบูลย์²⁵ พบว่านักเรียนมัธยมศึกษาามีกิจกรรมการปฏิบัติเกี่ยวกับความเป็นนักประชาธิปไตยอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะการปฏิบัติตามกฎของโรงเรียน การเลือกตั้งในโรงเรียน การรวมกิจกรรมนิทรรศการ ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรนี้เอง ซึ่งโรงเรียนควรให้ความสำคัญมากกว่านี้

²³ วารี แสนสุช, "มโนทัศน์ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนอาชีวศึกษา", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 117-120.

²⁴ นิภา มานะการ, "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย", หน้า 59-70.

²⁵ วีรวรรณ พิบูลย์, "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 62.

5. การวัดผลประเมินผล ผลจากการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษามีแนวคิดว่า ควรจะใช้เครื่องมือหลาย ๆ แบบ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ สังคมมิติและควรมี เครื่องมือในการสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของนักเรียนเพื่อประเมินผลของการ ปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของคลฤติ สุจิตตานนท์²⁶ พบว่า การประเมินพัฒนา การทางค่านิยมพฤติกรรมของนักเรียนเพื่อให้ครบถ้วนทั้งค่านิยมทัศนคติ เจตคติ และทักษะ พิสัยครูต้องใช้เครื่องมือและเทคนิคหลาย ๆ แบบในการประเมินผลการพัฒนาการของ นักเรียน ซึ่งในเรื่องนี้ คณะกรรมการการประถมศึกษาได้กล่าวถึงวิธีประเมินผลความเป็น นักประชาธิปไตยไว้ว่า²⁷ ต้องประเมินจากพฤติกรรมในแต่ละด้าน ด้วยการสังเกตพฤติกรรม ที่นักเรียนแสดงออกด้วยการสนทนาซักถาม หรือประเมินผลงานที่นักเรียนได้กระทำ นอก จากนี้ก็อาจใช้แบบประเมินที่นักเรียนทราบล่วงหน้าว่าจะประเมินอะไร ด้วยใครเป็นผู้ ประเมิน

ข้อคิดเห็นอื่น ๆ ผลจากการวิจัยพบว่าครูสังคมศึกษามีแนวคิดว่าผู้บริหาร โรงเรียนจะต้องมีน้ำใจเป็นนักประชาธิปไตย ผู้บังคับบัญชาชั้นสูงต้องมีความจริงจังในการ เสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ วรวิทย์ วศิณสรการ²⁸ ว่าผู้บริหารการศึกษาเฉพาะอย่างยิ่งครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ผู้มีหน้าที่ควบคุม ใจเรียน มัธยมทั้งหลายจะต้องมีน้ำใจประชาธิปไตยจริงจังในการเสริมสร้างประชาธิปไตยด้วย

²⁶ คลฤติ สุจิตตานนท์, "พัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษาใน ประเทศไทย, หน้า 133.

²⁷ คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน, คู่มือการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา, หน้า 88.

²⁸ วรวิทย์ วศิณสรการ, "ประชาธิปไตยในโรงเรียน" ชุมนุมบทความ ประชาธิปไตยในโรงเรียน, หน้า 88.

นอกจากนี้ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนในท้องถิ่นมาใช้บริการของโรงเรียนได้กว้างขวางขึ้นจัดให้มีสมาคมผู้ปกครองและครู เพื่อให้ผู้ปกครองได้ร่วมงานกับโรงเรียนควรมีการกำหนดมาตรการในการส่งเสริมประชาธิปไตยตั้งแต่ระดับกระทรวงไปจนถึงโรงเรียน เพื่อให้มีการปฏิบัติเป็นแนวเดียวกันส่วนโรงเรียนต้องตั้งเป้าหมายในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้ชัดเจน ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องกับข้อเสนอของละเมียด ลิมอักษร²⁹ ที่กล่าวถึงการปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยในโรงเรียน คือ การเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้ร่วมมือกับคณะครูในบางโอกาสเช่น ส่งเสริมให้มีสมาคมศิษย์เก่า สมาคมผู้ปกครองและครู เพื่อสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ส่วนข้อเสนอของนิภา มานะการ³⁰ ในการวิจัยว่าควรกำหนดนโยบายของโรงเรียน โดยเน้นการพัฒนาให้นักเรียนทั้งทางด้านความรู้ความสามารถและบุคลิกภาพความเป็นผู้นำของนักเรียนในระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามการที่แนวคิดของครูสังคมศึกษาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็กนักเรียนจะเกิดประโยชน์หรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจะร่วมมือกันในการนำเอาแนวคิดหรือข้อเสนอที่ได้จากการค้นพบนี้ไปปรับปรุงระบบการบริหารและพัฒนาการเรียนการสอนต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁹ ละเมียด ลิมอักษร, "ประชาธิปไตยในโรงเรียน" วารสารประชาศึกษา, หน้า 11-13.

³⁰ นิภา มานะการ, "ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย", หน้า ๗๑.

ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการ เสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตย

โรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นสถานที่ที่เหมาะสมในการปลูกฝังความเป็นนักประชาธิปไตยเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นสถานที่ที่เด็กใช้ชีวิตอยู่อย่างใกล้ชิดและใช้เวลาอยู่นานพอสมควร โรงเรียนจึงเป็นเสมือนห้องทดลองประชาธิปไตย ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ด้านการบริหาร กระทรวงศึกษาธิการและกรมสามัญศึกษาน่าจะมีนโยบายที่แน่ชัดให้ทุกโรงเรียนในสังกัดได้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอย่างจริงจัง และมีการนิเทศติดตามผลเป็นระยะ ๆ ระบบการบริหารการศึกษาจะต้องสอดคล้องกับระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย คือระบบบริหารที่เป็นการกระจายอำนาจ มีรูปองค์กรการบริหาร เป็นคณะบุคคลส่วนหลักรจะต้องมีโครงสร้างยืดหยุ่นได้เหมาะสมกับท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจสภาพของสังคมตลอดจนมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและแสวงหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน
2. ด้านผู้บริหาร ควรมีการอบรม สัมมนาผู้บริหารเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนเป็นระยะ ๆ เพื่อเร่งเร้าและกระตุ้นให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการปลูกฝังประชาธิปไตยแก่นักเรียนจนถือเป็นนโยบายหลักของโรงเรียน
3. ด้านตัวครูผู้สอน ต้องมีการประสานงานร่วมมือกันทุกคน โดยผู้บริหารนำนโยบายมาชี้แจงหรือให้คณะครูในโรงเรียนร่วมกัน หรือมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของโรงเรียนที่เกี่ยวกับกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยจะทำให้ครูรับรู้และรับผิดชอบในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยดีขึ้น อีกวิธีหนึ่งคือ การอบรม สัมมนา เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย ทั้งกิจกรรมในหลักสูตร กิจกรรมเสริมหลักสูตร และกิจกรรมระหว่างโรงเรียนกับชุมชน โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญในค่านนี้ โดยเฉพาะมาให้ความรู้แก่ครู และพาครูไปศึกษาดูงานตามโรงเรียนที่จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยที่โดดเด่น เพื่อ กระตุ้นให้เกิดแนวคิดแปลกใหม่ที่จะปรับปรุงการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดความเป็นประชาธิปไตยแก่นักเรียน นอกจากนี้ผู้บริหารควรให้กำลังใจแก่ครู และสนใจติดตามผลอยู่เสมอ พยายามชี้แจงให้ครูตระหนักว่าเป็นภาระหน้าที่ของครูในการปลูกฝังประชาธิปไตยแก่นักเรียน

4. คำนูญเรียน ครูตองพยายามเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยมและความเชื่อที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประชาธิปไตยของนักเรียนและพยายามปลูกฝังพฤติกรรมค่านิยมแบบประชาธิปไตย เขาไปแทนที่ คั้งนั้นครูตองศึกษาวิเคราะห์เด็กแต่ละคนให้รู้จักเด็กจริง ๆ ครูตองให้วิธีการที่จะศึกษาคนควาด้วยตัวเองแก่เด็กและกระตุ้นให้นักเรียนสำนึกในหน้าที่และสิทธิเสรีภาพของตนเอง

5. ภายในห้องเรียนและในโรงเรียนตองสร้างบรรยากาศเป็นบรรยากาศประชาธิปไตย มีความเป็นกันเอง มีการปฏิสัมพันธ์กันด้วยคารวะธรรมสามัคคีและปัญญาธรรม ครูทุกคนตองเป็นกัลยาณมิตรต่อครูด้วยกันและตอนักเรียนด้วย ภายในห้องเรียนมีการตกแต่งห้องและมีมุมต่าง ๆ ที่ส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียน โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมมากที่สุด นอกจากนี้จะตองปลูกฝังให้นักเรียนมีวินัยในตนเองได้แก่

- 1) ให้เด็กกำหนดระเบียบขอมบังคับตัวเอง หรือการชี้แจงให้นักเรียนได้เข้าใจระเบียบขอมบังคับที่โรงเรียนกำหนดขึ้น
- 2) ชี้แจงนักเรียนให้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม
- 3) ชี้แจงนักเรียนให้เห็นความสำคัญของหมู่คณะ

จัดให้มีการเรียนการสอนแบบประชาธิปไตย โดยโรงเรียนเป็นผู้กำหนดนโยบายในการส่งเสริมความเป็นนักประชาธิปไตยแก่นักเรียน กำหนดพฤติกรรมที่ตองการ การกำหนดวิธีการต่าง ๆ เช่น ส่งเสริมให้นักเรียนมีการรวมกลุ่ม มีส่วนรวมในการเรียนการสอน ใช้วิธีสอนหลาย ๆ แบบ มีกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมนอกชั้นเรียน ฯลฯ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

1. ควรมีการวิจัยศึกษาแนวคิดของผู้บริหารการศึกษาหรือครูกลุ่มอื่น ๆ ในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียน นักศึกษาในระดับอื่น ๆ ด้วย เช่น ประถมศึกษาหรืออุดมศึกษา ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่อไป

2. ควรมีการศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ เช่น นักการเมือง นักวิชาการ ที่มีต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เยาวชน

3. ควรวิจัยเพื่อติดตามผลการดำเนินงานในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนมัธยมศึกษาทั่วประเทศ เพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเห็นความสำคัญของการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยมากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย